

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет корекційної та соціальної педагогіки і психології
Кафедра психолого-медико-педагогічних-основ корекційної роботи

Дипломна робота

магістра

з теми: **«АРТТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ КОРЕКЦІЇ МОВЛЕННЯ У
ДОШКІЛЬНИКІВ З ТЯЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ»**

Виконала: студентка 2 курсу групи KorLb1-M19z
спеціальності 016 Спеціальна освіта

Войнаровська Олена Петрівна

Керівник:

Бугера Ю.Ю., кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри
психолого-медико-педагогічних
основ корекційної роботи

Рецензент:

Бєлова О.Б., кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри логопедії та
спеціальних методик

Кам'янець-Подільський – 2020

ЗМІСТ

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....3

ВСТУП 4

РОЗДІЛ І ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАСОБІВ МИСТЕЦТВА У ЛОГОПЕДІЇ

1.1. Особливості застосування мистецтва як засобу розвитку дітей дошкільного віку

1.2. Особливості використання арттерапевтичних методів в корекційній роботі

1.3. Вплив методів арттерапії на розвиток зв'язного мовлення у дітей дошкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення

Висновки до розділу 1

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ АРТТЕРАПЕВТИЧНИХ МЕТОДІВ ТА ПРИЙОМІВ У РОБОТІ З ДІТЬМИ, ЩО МАЮТЬ ПОРУШЕННЯ МОВЛЕННЯ

2.1. Методика вивчення рівня розвитку зв'язного мовлення у дітей дошкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення

2.2. Якісний та кількісний аналіз результатів дослідження зв'язного мовлення дошкільників з тяжкими порушеннями мовлення.

РОЗДІЛ 3. ВИКОРИСТАННЯ АРТТЕРАПІЇ У ЛОГОПЕДИЧНІЙ РОБОТІ З КОРЕКЦІЇ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ТЯЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

3.1. Напрямки корекційної роботи з розвитку зв'язного мовлення дітей дошкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення

3.2. Зміст корекційної роботи щодо розвитку зв'язного мовлення дітей з тяжкими порушеннями мовлення з використанням елементів арттерапії

Висновки до розділу 2

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ДОДАТКИ.....

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

Діти з тяжкими порушеннями мовлення – діти з ТПМ.

Тяжкі порушення мовлення – ТПМ.

Діти з особливими освітніми потребами – діти з ООП

ВСТУП

У контексті освітніх тенденцій сьогодення прикладне значення має застосування діагностичних прийомів і методів за допомогою арт-терапії, що є новітніми, й у той же час науково обґрунтованими, соціально виправданими та перспективними.

Проблема подолання тяжких мовленнєвих порушень у дітей та вибір оптимальних шляхів їх діагностики та корекції є актуальною у логопедії і набуває великого значення в умовах безперервного удосконалення змісту корекційного навчання у системі освіти. У спеціальній педагогіці, зокрема у логопедії, досягнуто значних зрушень на шляху до створення корекційних програм, методик, навчально-методичних, практичних посібників та впровадження їх у практику для забезпечення ефективності та результативності навчально-виховного процесу дошкільників.

Сьогодні спостерігається тенденція збільшення кількості осіб з психофізичними потребами, що вимагає нових форм індивідуалізації та гуманізації корекційного та навчально-виховного процесу, задля оптимального вирішення соціально-психологічних проблем цієї категорії дітей. Значимим є застосування ефективного методологічного інструментарію, здатного стати надійною основою у професійній роботі корекційного педагога та інших фахівців, які працюють з особами з особливими освітніми потребами.

В пошуках ефективних засобів корекції різних порушень психофізичного розвитку, науковці та практики дедалі більше орієнтуються на використання арттерапевтичних технологій, які уможливають індивідуальний підхід до кожної дитини, діагностику, корекцію та формування ціннісного ставлення до себе й оточуючого її світу, стабілізацію емоційних станів, розвиток комунікативних навичок, регулювання негативних емоцій тощо. Саме тому включення елементів арттерапевтичних технологій в навчально-виховний процес

дітей з особливими освітніми потребами є актуальним на сучасному етапі розвитку суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Роль мистецтва та ефективність застосування арттехнологій як засобів психокорекційної роботи з дітьми, що мають особливі освітні потреби, у дослідженнях багатьох науковців. Зокрема, С. Березка [1] висвітлює основні функції та механізми арттерапії та аналізує специфіку застосування різних методів арттерапії у роботі з дітьми з інтелектуальними порушеннями, А. Бойко [2] досліджував можливості використання артпедагогічних технологій у позашкільній освіті, Ю. Бугера [3] розглядала проблему соціальної адаптації дітей з розладами спектру аутизму засобами казкотерапії, О. Вовк (2020), особливості застосування арттерапії в системі психокорекційної допомоги дітям з проблемами в розвитку досліджували Т. Добровольська, Л. Комісарова, І. Левченко, Є. Медведєва (2001) та М. Євтушина (2017) [5; 8], І. Гармаш [6], Н. Дідик [7], В. Литвиненко (2020) розглядав особливості застосування арттерапії в корекційно-педагогічній роботі з дітьми з мовленнєвими порушеннями [9], О. Мілевська (2011) розкриває корекційні можливості образотворчої роботи з дітьми із загальним недорозвитком мовлення [10], О. Мішкулинець (2018) аналізує функції та показники для застосування арт-терапії в психокорекційній роботі з дітьми з особливими потребами [11]. Аналіз літературних джерел свідчить про інтерес науковців до проблеми використання методів арттерапії, які сприяють успішній інтеграції дитини з обмеженими інтелектуальними чи фізичними можливостями у соціальне середовище та уможливають розширення методологічного інструментарію корекційного педагога та форм індивідуалізації та гуманізації корекційного та навчально-виховного процесу. Це і зумовило вибір теми дослідження **«Арттерапія як засіб корекції мовлення у дошкільників з тяжкими порушеннями мовлення»**

Метою дослідження є з'ясувати сутність та особливості застосування різних видів арттерапії у роботі з дітьми з тяжкими порушеннями мовлення

Об'єкт дослідження: корекція мовлення у дошкільників школярів з тяжкими порушеннями мовлення.

Предмет дослідження: засоби арттерапії в корекції мовлення дошкільників з тяжкими порушеннями мовлення.

Завдання дослідження:

1. Здійснити теоретичний аналіз загальної та спеціальної літератури й визначити стан розробленості проблеми дослідження, сутності її ключових понять та основних положень.

2. Емпірично дослідити та проаналізувати особливості **зв'язного мовлення дітей дошкільного віку** з тяжкими порушеннями мовлення.

3. Визначити сутність та особливості застосування різних видів арттерапії у роботі з дітьми з тяжкими порушеннями мовлення.

4. Розробити програму з корекції зв'язного мовлення дошкільників з тяжкими порушеннями мовлення засобами арттерапії

Методи дослідження: *теоретичні:* вивчення та аналіз загальної та спеціальної психолого-педагогічної та методичної літератури; вивчення досвіду роботи сучасної практики для з'ясування стану проблеми у сучасній практиці; *емпіричні:* констатувальний експеримент; *статистичні:* кількісний і якісний аналіз емпіричних даних та їх узагальнення.

Експериментальна база дослідження: Заклад дошкільної освіти №5, м.Луцьк «Пізнайко», логопедична група №1 «Пізнайчата»

Теоретична значущість полягає у здійсненні теоретичного аналізу загальної та спеціальної психолого-педагогічної літератури з проблеми можливостей використання арттерапії як засобу корекції мовлення у дошкільників з тяжкими порушеннями мовлення

Практичне значення полягає у можливості експериментальної апробації програми з корекції зв'язного мовлення дошкільників з тяжкими порушеннями мовлення засобами арттерапії, яке може використовуватись вчителями-логопедами, вчителями, вихователями, корекційними педагогами в освітньому процесі, студентами під час проходження педагогічної практики.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дипломної роботи магістра обговорювались на науковій конференції студентів та магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. За результатами дослідження опубліковано наукову статтю.

Структура роботи. Дипломна робота магістра включає вступ, три розділи, загальні висновки, список використаних джерел та додатки.

ВИСНОВКИ

Теоретичний аналіз літературних джерел та проведене дослідження дозволяє зробити такі висновки.

Інноваційні процеси, що стосуються оновлення змісту дошкільної освіти, форм його реалізації, методів і прийомів піднесення змісту дітям, залучені і педагоги нашого дошкільного закладу. Аналіз результатів педагогічної діагностики дозволив виявити загальні для всієї вертикалі недоліки з розвитку мовлення. Загальновідомим фактом є те, що мовленнєві порушення у дітей дошкільного віку, не є виключно логопедичною проблемою.

Мовленнєві порушення обмежують пізнавальні можливості дітей. Одночасно з мовною сферою страждає емоційна і сенсорно-перцептивна сфера дитини. У дітей цієї групи вкрай низька працездатність.

Відзначається, що робота з такими дітьми, звичайними методами і прийомами, не завжди дає ефективні результати. Тому, необхідно використовувати нові технології, одночасно забезпечують пізнавальний розвиток дітей і стимулюючи їх мовну активність. Такий технологією, що несе особливі корекційні і розвиваючі можливості, на наш погляд, є арттерапія, що міждисциплінарним підходом, що з'єднує в собі різні області знань

Визначено, що арттерапевтичне середовище є психологічно безпечним, продукт творчості дитини - дає можливість дати оцінку, простежити динаміку розвитку, створює можливості усвідомлення власної цінності. Важливим є і те, що арт-терапія є засобом невербального спілкування.

Це робить її особливо цінною для тих, хто недостатньо добре володіє мовою, кому складно висловити свої думки в словах;.

Визначено, що в дошкільників з тяжкими порушеннями мовлення спостерігаються особливості зв'язного мовлення, зокрема мовлення аграмматичне і недостатньо фонетично оформлене. Найбільш виразним показником є відставання експресивного мовлення при відносно нормальному,

на перший погляд, розумінні зверненої мови. Мовлення цих дітей малозрозуміла. Спостерігається недостатня мовленнєва активність, яка з віком, без спеціального навчання, різко падає.

Теоретичний та практичний аналіз проблеми дослідження дозволили нам виділити показники та рівні розвитку зв'язного мовлення.

Визначено показники розвитку зв'язного мовлення, а саме: можливість скласти розповідь за заданою темою, картиною, серією сюжетних малюнків; скласти розповідь на вільну тему з елементами творчості, розповісти про події зі свого життя; планувати хід своїх висловлювань і адекватно підбирати відповідні мовленнєві засоби.

Відповідно до критеріїв (сміслова цілісність; лексико-граматичного оформлення висловлювання; самостійності виконання завдання, правильність виконання, повнота виконання завдання, дотримання послідовності його виконання, характер використаної допомоги та її вплив на результат виконання) нами було сформульовано високий, середній та низький рівні розвитку.

Результати дослідження показали переважно низький та середній рівні розвитку зв'язного мовлення у дошкільників з порушеннями психофізичного розвитку, а саме: вони допускають незначні спотворення ситуації, неправильне відтворюють причинно-наслідкових зв'язки, немає сполучних елементів, немає аграматизмів, але спостерігається стереотипність оформлення, поодинокі пошуки слів, неточність слововживання; переказ і розповідь тексту складені з мінімальною допомогою (1-2 питання); картинки розкладають неправильно, але, по ходу розповіді, самостійно виправлені помилки і правильно складений розповідь. У деяких дітей спостерігаються випадання смислових ланок, істотне спотворення сенсу, спостерігаються аграматизми, стереотипність оформлення, неадекватне використання лексичних засобів, складання розповіді і переказу із стимулюючою допомогою, розкладання картинок за допомогою дорослого.

Успішність логопедичної роботи щодо розвитку зв'язного мовлення дітей дошкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення залежить від підбору матеріалу засобів та форм роботи. У цьому відношенні саме техніки арттерапії застосовуються при досить широкому спектрі проблем і її значення зростає, коли мова заходить про дітей з ООП. Артерапевтичні методи уможливають розвиток пізнавально-мовленнєвої активності; вирішення цілої низки завдань: навчання, виховання, розвитку особистості, корекції мовлення, поведінки; розширення кругозору дітей, прищепленню любові до культурної спадщини через музику, живопис, поезію; стимулювання креативності, оригінальності мислення; розвиток впевненість у собі; гармонізацію емоційного стану; сприяння розвитку дитячого колективу.

Для реалізації напрямків формування рівнів зв'язного мовлення ми розробили систему занять, впровадження якої, на нашу думку, покращить результативність його формування у дошкільників з тяжкими порушеннями мовлення.

У результаті проведеного дослідження нами було розв'язано усі поставлені завдання. Вважаємо, що перспективними напрямками дослідження цієї теми є апробація програми для формування зв'язного мовлення у дошкільників з тяжкими порушеннями мовлення засобами арттерапії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Березка, С.В. (2018). Особливості застосування арт-терапії в роботі з дошкільниками з порушенням інтелекту. Науковий вісник Херсонського державного університету, 2, 208-213.;
2. Богданова І. М. Соціальна педагогіка: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / І. М. Богданова - К.: Знання, 2008. - 343 с.
3. Бойко А. Використання арт-педагогічних технологій як засобу творчого самовираження молодших школярів у позашкільних навчальних закладах. Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки» [Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя] / за заг. ред. проф. Є. І. Коваленко. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя. 2014. № 5. С. 68-73.
4. Бойко, А. (2014). Використання арт-педагогічних технологій як засобу творчого самовираження молодших школярів у позашкільних навчальних закладах. Наукові записки. Сер. Психолого-педагогічні науки. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 5, 68-73.;
5. Бугера, Ю.Ю. (2018). До проблеми соціальної адаптації дітей з розладами спектру аутизму засобами казкотерапії. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: соціально-педагогічна. Кам'янець-Подільський: Медобори-2006, 31, 35-44.;
6. Вовк, О.А. (2020). Соціалізація дітей з особливими освітніми потребами методами арт-терапії. Дитина з особливими потребами, 3, 22-25.;
7. Вознесенська О.Л. Арт-терапія в роботі практичного психолога: Використання арт-технологій в освіті / О. Л. Вознесенська, Л. В. Мова. – Київ: Шкільний світ, 2007. – 120 с.
8. Волкова Г.А. Методика обстеження порушення речі у дітей. – СПб. : Речь, 2009. – 45 с.
9. Выготский Л.С. Собрание сочинений: в 6 т. Т. 4. Детская психология. М.: Педагогика, 1984. 432 с.

10. Выготский Л.С. Мышление и речь. – М. : Лабиринт, 2011. – 352 с.
11. Гармаш, І.В. (2018). Терапія казками. Київ: Шкільний світ.; 7. Дідик, Н.М. (2015). Соціально-психологічна реабілітація: загальні аспекти. Кам'янець-Подільський: МЕДОБОРИ-2006.;
12. Глухова, А. Е. Арттерапия в системе коррекционной помощи детям с речевыми нарушениями / А. Е. Глухова. — Текст : непосредственный // Молодой ученый. — 2014. — № 17 (76). — С. 467-473. — URL: <https://moluch.ru/archive/76/12892/>
13. Грабенко Т.М., Зинкевич-Евстигнеева Т.Д. Чудеса на песке. Практика песочной терапии. – СПб. : Институт специальной педагогики и психологии, 1998. – 50 с.
14. Дзюба О.В. Коммуникативная компетентность дошкольников: теоретический аспект // Проблемы педагогического образования: сб. научн. статей / Под ред. В.А. Сластенина, Е.А. Левановой. – Вып. 32. – М. : МПГУ, 2009. – С. 74-77.
15. Дзюба О.В. Развитие коммуникативной компетентности дошкольников с общим недоразвитием речи: автореферат дис. ... канд. пед. наук. М., 2009. 20 с.
16. Добровольская Т.А., Комиссарова Л.Н., Левченко И. Ю., Медведева Е.А. Арт-педагогика и арт-терапия в специальном образовании: учебник / Москва: Издательский центр «Академия», 2001. 248 с.
17. Добровольская, Т.А. Комиссарова, Л.Н., Левченко, И.Ю., Медведева, Е.А. (2001). Артпедагогика и арттерапия в специальном образовании. Москва: Академия.;
18. Дубина Л.А. Коммуникативная компетентность дошкольников: Сборник игр и упражнений. – М. : Книголюб, 2006. – 64 с.

19. Євтушина, М.П. (2017). Підготовка майбутніх соціальних педагогів до використання арт-терапії в роботі з дітьми із особливими потребами: монографія. Одеса: видавець Букаєв Вадим Вікторович, 97-112.;
20. Зеленцова-Пешкова Н.В. Элементы песочной терапии в развитии детей раннего возраста. – М. : Детство-пресс, 2015. – 96 с.
21. Зинкевич-Евстигнеева Т.Д. Игра с песком. Практикум по песочной терапии. – СПб. : Речь, 2011. – 240 с.
22. Ильин Е.П. Психология общения и межличностных отношений. СПб.: Питер, 2009. 576 с.
23. Капська А. Й. Соціальна педагогіка : підруч. для студентів вищ. навч. закл. / А. Й. Капська. – Київ : Центр учб. літ., 2011. – 487 с.
24. Карпенко, Л. А. Общение как главная представленность отношений в социальном пространстве [Текст] / Л. А. Карпенко // Мир психологии. – 2015. – №4. – С. 77-81.
25. Киселева М. В. Арт-терапия в практической психологии и социальной работе. – СПб: Речь, 2007. – 336 с.
26. Коваль Л.В., Компанець Н.М., Лапін А.В., Квітка Н.О., Луценко І.В. Особлива дитина в інклюзивному дошкільному навчальному закладі Коваль Л.В., Компанець Н.М., Квітка Н.О., Лапін А.В., Луценко І.В.– К.: 2018.- 367с. Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/711769/>.
27. Колесникова А.Е. Формирование социально-коммуникативной компетентности старших дошкольников с ОНР: новый подход // Логопед. 2015. № 3. С. 23–31.
28. Колесникова Г. И. Специальная психология и педагогика / Г. И. Колесникова. – 2-е изд. –Ростов на/Д. : Феникс, 2010. – 410 с.Підлипишина Л. В. Основи арт-терапії / Л. В. Підлипишина. – Київ : Марич, 2009 – 60 с.
29. Копытин А. И. Теория и практика арт-терапии. – СПб.: Питер, 2002. – 368 с.

30. Коротчук О. Ю. Арт-терапія у житті дітей з особливими потребами// Освіта та наука у вимірах ХХІ століття: Матеріали звітної-наукової конференції, 12-13 травня/ М-во освіти і науки України, НПУ ім. М.П. Драгоманова. – Київ: НПУ, 2006. – С. 56-58.
31. Куфтяк Е.В. Дети с дефицитами развития: особенности психологических защит и копинг-стратегий // Вопросы психического здоровья детей и подростков. 2017. № 3. С. 25–33.
32. Куфтяк Е.В., Самохвалова А.Г. Особенности адаптивного поведения детей в ситуации школьных и коммуникативных трудностей // Клиническая и специальная психология. 2015. Т. 4. № 4. doi:10.17759/cpse.2015040404.
33. Лебедева Л. Д. Практика арт-терапии: подходы, диагностика, система занятий. – СПб.: Речь, 2003. – 256 с.
34. Ленів З.П. Діагностика усного мовлення старших дошкільників засобами арт-терапії: Навчально-методичний посібник. – К.: Спадщина, 2011. – 64 с. з іл..
35. Литвиненко В.А. Застосування арттерапії в логопедичній роботі з дошкільниками та молодшими школярами: навчально-методичний посібник. Суми : Вид-во :СумДПУ імені А.С. Макаренка. 2011. 112 с.
36. Литвиненко, В.А. (2020). Застосування арттерапії в логопедичній роботі з дошкільниками та молодшими школярами. Суми: СумДПУ імені А.С. Макаренка.;
37. Мамайчук И. И. Психокоррекционные технологии для детей с проблемами в развитии. – СПб.: Речь, 2004. - С. 43 - 81.
38. Мастюкова Е.М. Ребенок с отклонениями в развитии: Ранняя диагностика и коррекция. М.: Просвещение, 1992. 95 с.
39. Мілевська, О.П. (2011). Корекційні можливості образотворчої роботи з другокласниками із загальним недорозвитком мовлення. Актуальні питання корекційної освіти. Кам'янець-Подільський: Медобори-2006, 2, 165-174.;

40. Мішкулинець, О.О. (2018). Використання арт-терапевтичних методик в умовах інклюзивного освітнього середовища. Психологія: теорія і практика. Мукачево: РВВ МДУ, 2, 76-89.
41. Назаренко Е . Арт–терапія / Е. Назаренко // URL: <http://live-andlearn.ru/Art-terapiya.html>.
42. Подкоритова Л. Багатовимірність арт-терапії як професійного буття психолога / Подкоритова Лариса // Простір арт-терапії: зб. наук. ст. / УМО, 2010, ГО «Арт-терапевтична асоціація», 2011; редкол.:Лушин П. В., Чуприков А. П. та ін. – Київ: Золоті ворота, 2011. – Вип. 2 (10). – С.15-23.
43. Полторак Л. Ю. Сутність арт-терапії: аналіз сучасних підходів / Л. Ю. Полторак // Наукові праці Чорноморського державного університету імені П. Могили. Серія: Педагогіка. – 2014. – Вип. 233, т. 245. – С. 89–91.
44. П'ятницька-Позднякова І. С. Арт-терапевтичні можливості видів мистецтва / І. С. П'ятницька-Позднякова // Педагогіка : наук. пр. – 2009. – Вип. 95, т. 108. – С. 36–42.
45. Росік Т. Використання технік арт-терапії в соціальній роботі / Т. Росік // Соціальний працівник. – 2007. – № 16. – С. 1–31.
46. Сусанина И. В. Введение в арт-терапию : учеб. пособ. / И. В. Сусанина. – М. : Когито- Центр, 2007. – 95 с.
47. Титаренко О. І. Використання арт-терапії в психолого-педагогічному супроводі освітнього процесу [Електронний ресурс] / О. І. Титаренко // Електронний збірник наукових праць Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. – Режим доступу : http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp6/tytarenko.pdf.
48. Филичева Т.Б., Чиркина Г.В. Устранение общего недоразвития речи у детей дошкольного возраста. М.: Айрис-Пресс, 2007. 224 с.
49. Цукерман Г.А. Психологическое обследование младших школьников:Практическое пособие. М.: Владос, 2001. 157 с.

50. Чорноус Н. О. Роль і місце арттерапії у формуванні комунікативних навичок дітей з особливими потребами. Психологія: реальність і перспективи. 177-183.

51. Шеремет М.К. Логопедія: підручник. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2015. 672 с.

52. Щетинина А.М. Диагностика социального развития ребенка: Учебно-методическое пособие. Великий Новгород: НовГУ им. Ярослава Мудрого, 2000. 88 с.